

дозволяє з'ясувати характерні особливості входження української земель до Російської імперії та сприяє глибшому пізнанню історії нашої держави.

Вивчення історичної особистості – одна з головних проблем історичної науки. Дослідження імен персоналій та діячів, які мали значний вплив на формування і розвиток державних, громадський і наукових інституцій, має науково-практичну значущість та сприяє олюдненню історії.

Література:

1. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX - початок XX століття. – К.: НАН України. Інститут історії України, 2005. – 427 с.
2. Конопка Н. Життєвий шлях Малоросійського генерал-губернатора М. Г. Рєпніна (1778-1845). Наукові записки. Історичні науки, 2006. – С. 260-272.
3. Полтавщина: Енцикл. довід. / Під ред. А. В. Кудрицького. – К.: Укр. Енцикл. ім. М. П. Бажана, 1992. – 1024 с.

Науковий керівник: д.і.н., професор Драч О. О.

В.М. Соколов

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗЕМЛЯ ТА ЛЮДИ «КРЕМЕНЧУЦЬКОГО МОРЯ»

У 2019 р. відзначається 60-річчя з дня запуску Кременчуцької ГЕС, що призвело до негативних наслідків для екології й економіки України. Сьогодні Кременчуцьке водосховище охоплює території трьох областей: Черкаської, Полтавської та Кіровоградської. Найбільше ж населених пунктів затоплено водами Дніпра саме в Черкаській області (землі Чорнобаївського, Золотоніського, Чигиринського та Черкаського районів). Загалом, у рамках будівництва Кременчуцької ГЕС були затоплені понад 200 сіл й одне, більше ніж 15-тисячне, місто – Новогеоргіївськ (історичний Крилів, що стояв при гирлі Тясмина на правому березі Дніпра).

Як відомо, масові проектні й практичні будівельні роботи на Дніпрі розпочалися в 1927 р., після початку спорудження Дніпровської гідроелектростанції (ДніпроГЕС), а з нею й цілого ряду гідровузлів. Ця праця завершилася в 1980 р. [1, 11]. За цей час річку від державного кордону з Республікою Білорусь до Каховки перетворили на каскад водосховищ. Готуватися до будівництва Кременчуцької ГЕС почали ще 1946 р. під час IV-ї п'ятирічки. Тоді ж, за рішенням виконкому Київської обласної ради від 17 липня 1946 р. № 107 «Про заходи в справі підготовки проектного завдання по будівництву Кременчуцької електростанції», було створено спеціальну комісію, що мала обстежити берег Дніпра в межах міста Черкаси та Черкаського району, задля виявлення можливих зон затоплення [2, 23].

Здійснюючи шостий п'ятирічний план, радянське керівництво вирішило побудувати Кременчуцьку ГЕС, яка могла б виробляти дешеву електроенергію і разом з цим забезпечувати потреби і населення, і підприємств країни. Проте, для досягнення поставленої мети потрібно було створити окреме водосховище.

Згідно офіційної версії кремлівських вождів, ідея будівництва Кременчуцького гідровузла і «рукотворних морів» була зумовлена необхідністю вирішення енергетичних проблем УРСР й ухвалена наприкінці 1949 р. Лише найвищі посадовці знали про головну причину появи майбутнього широкого водорозділу України: у випадку наступу військ щойно створеного блоку НАТО, каскад гребель мав бути зруйнований авіаударами, що створило б уздовж всієї республіки неподоланне для ворожої техніки болото, завширшки 50 км. Хоча відносно потреби енергозабезпечення республіки у Москві також міркували, причому ще з 1932 р. Тоді ж заговорили й щодо необхідності перетворення Дніпра на нове «море». Поступово від задуму практично відмовилися, бо як кажуть – «гра не вартувала свічок», до

того ж вимагалось першочергово вирішити продовольчу проблему та підняти тваринництво, чому затоплення аж ніяк не сприяло [3].

Ще одна гіпотеза говорить про те, що ГЕС спорудили заради постачання води до Кривбасу (канал «Дніпро-Інгулець»), без чого неможливо було збільшити видобуток залізної руди.

Упродовж 1954–1956 рр. були створені бригади лісозаготівельників, які розчищали дно майбутнього водосховища від лісів, дерев та чагарників. Будувати «Кременчуцьке море» (як його тоді називали) розпочали 1954 р. У 1956 р. переселенці дізналися про план партії, а в 1961 р. Дніпро повністю поглинув села, історичні пам'ятки та кладовища (на жаль, ексгумації домовин з останками родичів переселенців проводилося неякісно та поспіхом). Жителі затоплених сіл, які мали кошти, переносили останки на новий цвинтар. Втім багатьом, через матеріальну скруту, не вдалося цього зробити. Могили їхньої рідні були поглинуті хвилями Кременчуцького водосховища. За свідченням очевидців, найбільше могил залишилося на території сіл Шабельники і Ялинці. Багато років вода розмивала кладовища і скотомогильники, виносячи рештки на берег. Небезпека полягала в тому, що там були зокрема поховані померлі від віспи, чуми, а бактерії цих хвороб можуть зберігатися протягом тисячі років. Навіть і через 30 років ще знаходили людські рештки.

З 1956 до 1959 рр. тривало будівництво нових сіл і переселення людей. Так, навесні 1956 р. почали будувати нове село Придніпровське. Розміри хат були «категорично прописані»: 8х6 м. Переселення почалося наступного року. У старому селі кожна родина мала чи не вдвічі більше землі, ніж давали на новому місці, тобто в межах 20–25 соток. Та й грошей на хати не вистачало, бо будматеріали на місці стали дефіцитними і доводилося винаймати машини, щоб їх звідкільсь привезти. Одиноким стареньким будували двоквартирні будиночки. Звісно, шоферам «підмазували». Зрештою, приїхали бригади з Галичини та Закарпаття, вправні лісоруби. Заходилися зачищати довкілля поза дворами. Новосели тим часом починали освоювати степи кілометрів за 7–8 від старого місця. Спочатку там навіть води не було, її підвозили. Дехто, особливо ті, хто любив садівництво, з розпачу взагалі подався в інші райони або й області. На новому місці люди приживалися важко. Одні бажали поселитися своїм родом, щоб по сусідству жити з батьками, братом чи сестрою, інші будувалися кутками, як звикли жити в старому селі. На зведення нових хат брали будівельний матеріал зі своїх старих будинків і перевозили його на гору, у «степ, де не було жодного деревця». На фундамент копали каміння біля Дніпра, витягували його вручну віжками. За старі хати людям видали компенсацію, але ті кошти були мізерними. Хати зводили толокою. До двох ночі мазали хату одному сусіду, вранці йшли на роботу, а ввечері знову – на толоку до іншого. Від недосипання і важкої роботи трохи з ніг не падали – так томилися [4]. Багато людей не покидали рідні домівки і трактором насильно ламали їх будинки, інколи навіть і палили. Старі люди сиділи на руїнах і попелищі до останнього. Багато хто з них там і помер. Живі очевидці ще довго будуть пам'ятати це і багато хто з переселенців досі приходять до берега Дніпра – туди де колись було їх рідне помешкання. Так була написана ще одна трагічна сторінка історії українців.

Потрібно зауважити, що Кременчуцьке водоймище поглинуло ще й велику кількість культурно-історичного шару, так і не дослідженого вченими своєчасно. Наприклад, С. Шмиголь відзначила: «В Україні, внаслідок будівництва гідроелектростанцій, зазнали затоплення три тисячі храмів, десять тисяч цвинтарів, п'ять мільйонів могил. Зник унікальний комплекс дніпровських порогів – скелі, балки, острови» [5, 35]. Чималої шкоди така «перебудова» завдала і людям, що відчули в усій Україні, оскільки переселенці осідали не тільки в межах заданих їм місцин.

Отже, економічна обґрунтованість радянського керівництва щодо будівництва Кременчуцької ГЕС та водосховища себе не виправдала і не принесла користі, а спричинила невідворотні екологічні, демографічні та соціальні наслідки.

Список використаної літератури:

1. Коротка історія освоєння Дніпра // Яцик А. В., Яковлев Є. О., Осадчук В. О. До питання щодо спуску

Київського водосховища / За ред. А. В. Ячика. – Київ : Оріяни, 2002. – С. 6–12.

2. Постанова виконавчого комітету Київської обласної Ради депутатів трудящих № 107 «Про заходи в справі підготовки проектного завдання по будівництву Кременчуцької гідроелектростанції» від 17 липня 1946 р. // Державний архів Черкаської області. – Ф. Р. 121. – Оп. 1. – Спр. 207. – Арк. 23.

3. Юхно Б. 55 років тому десятки черкаських сіл були затоплені водами Кременчуцького моря // Акцент. – 2016, 22 квітня [Електронний ресурс] / Борис Юхно. – Режим доступу : <http://aktsent.com.ua>.

4. Нікітенко Л. У Харити, на печі // Україна Молода. – 2010, 12 січня. – [Електронний ресурс] / Людмила Нікітенко. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1571/163/55296>.

5. Шмиголь С. Історія затоплених сіл у топоніміці: Тарасівка / Світлана Шмиголь // Залізничкові читання : [Матеріали Шостої наукової краєзнавчої конференції, с. Медведівка, 16 жовтня 2015 р.]. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2016. – С. 34–36.

6. Памятник затопленим селам [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <https://zruchno.travel>.

Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри історії України Івангородський К. В.

Т. В. Соляр

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА (125 РОКІВ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ КІНОКЛАСИКА)

Двоє дивляться вниз.

Один бачить калюжу, другий – зорі.

Постать Олександра Довженка в українській культурі багатомірною – він і прозаїк, і драматург, і кінорежиссер. В світовій культурі Довженко – кінокласик і цілком заслужено стоїть поруч з Чапліном, Феліні, Бергманом та ін.

10 вересня 2019 року – 125 років з дня народження кінокласика Олександра Довженка.

Народився Олександр Довженко на хуторі В'юнище (нині в межах смт. Сосниця, Чернігівська область, Україна, за тогочасним адміністративним поділом – Чернігівська губернія, Російська імперія) у багатодітній селянській сім'ї.

У різних джерелах називають різні дати народження О. Довженка: 10, 11 або 12 вересня. Згідно з актовим записом у метричній книзі Соборно-Троїцької церкви містечка Сосниця, народився майбутній кінокласик 29 серпня 1894 року за «старим стилем» – тобто 10 вересня за новим [1,65].

Перші успіхи. Перший серйозний успіх прийшов у 1929 році після виходу на екрани фільму «Звенигора». Ідея належала Юркові Юртику (Тютюннику), який у співавторстві з Майком Йогансенем і написав сценарій фільму-легенди про скарб, закопаний гайдамаками в надрах гори. Проте О. Довженко майже повністю переробив цей сценарій. Він прагнув створити «свою Іліаду». Велетенська поетична фреска, що охоплює дві тисячі років буття, може бути зрозумілою тільки тим, хто знайомий з історією України. Дванадцять пісень цієї стрічки відтворюють легенди скіфів і варягів, запорізьких козаків, громадянської війни, петлюрівців, більшовиків та білогвардійців. Усі вони поєднані одним персонажем – дідом, який уособлює патріархальне селянство, прив'язане до цінностей минулого. Фільм не вписується все ж таки в ряд фільмів, що були покликані формувати пролетарський реалізм, хоча й закінчується апологією соціалістичної промисловості. Довженко виправдовував більшовицьку революцію вірячи, що ця нова ідеологія ніби виникла з якогось давнього заповіту.

Наступним фільмом Довженка став «Арсенал» – фільм-поступка перед владою, як вважає більшість кінознавців. «Арсенал» – приниження й засудження визвольних змагань українського народу після розпаду царської імперії. Попри те, що сам автор воював у лавах армії УНР, цього разу він – на іншому боці. Критики й досі сперечаються, чи прихований у цьому фільмі непрямий докір націоналістам, що втратили незалежну Україну, чи це є чисто